

PRI PLEČNIKU DOMA JE VSE TAKO, KOT JE BILO NEKDAJ!

Jože Plečnik se v stari del hiše v Trnovem preselil pred natanko 100 leti.

Ob vstopu v Plečnikovo hišo, ki stoji v neposredni bližini Trnovske cerkve, na Karunovi ulici v Ljubljani, nimamo občutka, da smo prestopili prag klasičnega muzeja. Dih zastane in koža se naježi, ko nam entuziazma in znanja poln vodič obrazloži, da je v hiši vse skorajda tako, kot je bilo na dan smrti velikega mojstra leta 1957. In če smo sposobni odmisliiti dejstvo, da ga med nami že zares dolgo ni, se nam brez težav lahko zazdi, da bo iz kuhinje njegovega doma v stekleno vežo polno detajlov in simbolike pridišala turška kavica, s katero je Plečnik pričeval svoje ustvarjalnosti polne dneve. **OSVEŽIMO SPOMIN NA ARHITEKTOVO ŽIVLJENJE**

Arhitekt Jože Plečnik se je kot tretji od štirih otrok mizarju Andreju in gospodinjji Heleni v Ljubljani rodil 23. januarja leta 1872. Starejši brat Andrej je bil duhovnik v Kočevju in Repnjah, mlajši brat Janez zdravnik – patolog in profesor

na Medicinski fakulteti v Ljubljani, prvorojenka Marija je, kar je bilo za takratni čas pričakovano, ostala gospodinja. Slednja je bila edina, ki je ustvarila družino. Rodili so se ji trije sinovi in enemu izmed njih – duhovniku Karlu Matkoviču gre zahvala, da je po stričevi smrti tako skrbno varoval dediščino, ki jo je arhitekt zapustil. Jože je po neuspelem poskusu na nižji gimnaziji z očetom v mizarski delavnici pričel svoje ustvarjalno življenje, ki ga je nadaljeval na Državni obrtni šoli v Gradcu. Postal je umetnostni mizar in načrtovalec pohištva. Ljubezni do oblikovanja lesa nikdar ni izgubil in to se potrjuje na vsakem koraku njegovega doma, pa tudi pri mnogih arhitekturnih stvaritvah. Študij je nadaljeval na Dunaju, kjer ga je opazil eden vidnejših in vplivnejših arhitektov 19. stoletja, vodilni član arhitekture dunajskega secesijskega gibanja Otto Wagner, pri katerem je leta 1898 Plečnik tudi diplomiral. Nekaj let za tem je na Dunaju odprl samostojni arhitekturni

biro, v katerega so prihajali eminentni premožni Dunajčani. Svojo ustvarjalno pot je nadaljeval v Pragi, kjer je pridobil naziv profesorja. V zgodovino Češke prestolnice se je zapisal predvsem kot glavni arhitekt prenove praškega gradu, ki jo je sicer že vodil iz Ljubljane. Nazaj v Ljubljano ga je vodila želja po ustvarjanju na domačih tleh. Na novoustanovljenem Oddelku za arhitekturo na Tehnični fakulteti v Ljubljani je postal profesor, svoje naslednike je v Plečnikovi šoli navduševal praktično do konca, nekateri izbranci so celo (tudi med 2. sv. vojno) imeli možnost kaliti se v ateljeju njegovega doma. Pri profesorju je diplomiralo 85 študentov. Ljubljano je s svojo arhitekturno izraznostjo spremenil v prestolnico, Slovenijo postavil na arhitekturni zemljevid. Odšel je mirno, v svoji asketsko zasnovani postelji v Trnovem. Po pričevanju njegove gospodinjje Urške z besedami »Okna naj bodo bela, bela, čista!«

HIŠA, KI PRIPOVEDUJE ZGODBE

V nizu hiš iz 18. stoletja nikdar niso živeli vsi bratje in sestra, kot je bila sprva želja družine. Nekaj časa je skupaj z arhitektom v polkrožnem prizidku, ki ga je Jože Plečnik dal sezidati med letoma 1923 in 1925, živel brat Janez, a je imel družbo precej rad, kar je discipliniranega in k miru in ustvarjalnosti naravnane arhitekta motilo, zato se je brat odselil. Edina, ki je v hiši, pa še to v starem delu, torej ločeno od mojstra, živela najdlje, je bila njegova gospodinja Urška Luzar, ki je za red in urejenost doma skrbela od leta 1932 do njegove smrti, torej 26 let. Kot pravi strokovni sodelavec in vodič po Plečnikovi hiši, umetnostni zgodovinar **Matic Šavli** »je ravno zaradi želje po intimi, leta 1928 Plečnik odkupil še stavbo na Karunovi 6, s katero je pridobil še velik del vrta, ki se na površini 2.435 kvadratnih metrov razprostira na zahodni strani hiše. Tega Plečnik nikoli v celoti ni obdeloval sam, pač pa je dal možnost obdelave sosedom. V vrtu še danes rastejo rastline, ki jih je profesor sam zasadil. Med njimi dve drevesi ginka, vinika, ki se vzpenja po hiši, drobnocvetna vrtnica. Pod mogočnim orehom ob hiši je nameščen čebelnjak, prav tako še iz njegovih časov. Ravno sedaj, v času poletja, se v senci teh dreves lahko udobno namestite in v roke vzamete knjigo iz Knjižnice pod krošnjami. Ustavimo se še pri zimskem vrtu,

ki ga je Plečnik dogradil kot zadnjega in je bil v času njegovega življenja poln rastlinja, ki ga je več kot očitno oboževal. Med vojno pa je služil tudi kot predavalnica.«

Po Plečnikovi smrti je hišo v oskrbo prevzel arhitektov nečak, ki je poskrbel, da se osebni predmeti, načrti in skice niso izgubili. Leto po nečakovi smrti, leta 1971, so v prostorih hiše ustanovili Arhitekturni muzej Ljubljana (v devetdesetih je nato prešel na drugo lokacijo), tri leta zatem pa se je Plečnikova hiša odprla za javnost. Šavli še doda: »V letu 2001 smo v prostorih na Karunovi 6 uredili recepcijo, leta 2009 je bila Plečnikova zbirka razglašena za spomenik državnega pomena. Posebno pa smo se v letu 2018, po treh letih od ponovnega odprtja po celoviti prenovi, razveselili evropske nagrade za kulturno dediščino Europa Nostra.« Ravno te dni tudi nestrpno pričakujejo novice, ali se bo nominacija Plečnikove arhitekture in njegovih intervencij v Ljubljani uvrstila na Unescov seznam svetovne kulturne dediščine.

PROJEKT PRENOVE OD PRIPRAVE DOKUMENTACIJE DO PONOVNEGA ODPRTJA HIŠE JE TRAJAL SKORAJ DESETLETJE

Plečnikovo zbirko, ki obsega 17.605 predmetov premične dediščine, od leta 2015, ko se je zaključila obsežna prenova 756 kvadratnih metrov velike hiše, letno obišče preko 10.000 obiskovalcev. »Po dveletni prenovi, ki je Plečnikovi hiši dala novo življenje in v stavbah Karunove 4 in 6 zagotovila dodatne vsebine (prostore za stalno in začasne razstave, pedagoško učilnico učni center ...) smo opazili velik porast obiska. Takoj po odprtju je bil obisk za hišo skorajda prevelik. Zaradi želje po čim boljšem varovanju in ohranitvi premične in nepremične dediščine omejujemo obisk. To pomeni, da na dan izvedemo 8 vodstev,

na posameznem vodstvu pa je lahko največ 7 obiskovalcev. Seveda pa se po stalni in začasnih razstavah ter vrtu lahko sprehodite sami,« obrazloži Matic Šavli in dodaja »pandemija je v lanskem letu trend obiska povsem spremenila. Zaradi omejitev pri potovanjih v zadnjih 15 mesecih opažamo povečanje števila domačih obiskovalcev. Celo več slovenskih obiskovalcev imamo v tem poletju kot v času pred pandemijo.«

Na Zavodu za varovanje kulturne dediščine odgovorno konservatorko **Ireno Vesel** povprašamo, kako so se pred leti lotili projekta prenove in kakšne zanimivosti so pri tem našli: »Restavratorski center je najprej naredil natančen posnetek obstoječega stanja z vsemi detajli in izdelal konservatorski načrt. Hiša ni bila nikoli raziskana do te mere, da bi vedeli, s kakšnimi deli je Plečnik dejansko posegel vanjo. Zato je bilo potrebno pregledati vso arhivsko dokumentacijo hiše pred Plečnikom in jo primerjati s posegi, ki jih je Plečnik načrtoval. Pogled v konstrukcijo nam je omogočil, da hišo dobro spoznamo in odkrijemo Plečnikove posege. Skrbno smo nadzorovali vse posege, pri tem pa ni šlo brez dobrega sodelovanja med projektanti, izvajalci in izvajalci restavratorskih del in nadzora. Skoraj v vsakem prostoru hiše Karunova 4 smo odkrili Plečnikove posege. Pri vходу v hišo iz malega dvorišča smo pod lesenim plohistim portalom našli prvotni leseni masivni portal, ki ga je Plečnik prekril. Pri odstranjevanju počene betonske plošče pred vhodom v zimski vrt z zahodne strani smo našli na zabetonirane betonske stopnice, ki so vodile iz vrta skozi hišo na malo dvorišče. Na fasadi hiše v malem dvorišču pa lahko zaznamo zazidana vrata. Ob odstranitvi tlakov v Urškini sobi smo lahko videli, za koliko je hišo prizidal in predelal. Za okroglim temeljem in nišo v kleti valjastega prizidka pa sem ugotovila, da je ostanek jame, ki

je služila greznici. V kuhinji smo pod beležem v različnih barvah odkrili šablonsko poslikavo. Na prvi pogled je bila hiša v dobrem stanju in mislili smo, da bodo potrebna le nujna vzdrževalna dela na inštalacijah in da se bomo lotili predvsem konserviranja. Sondiranje, temeljito čiščenje in nastala škoda zaradi vremenskih nepravilnosti pa so pokazale, da temu ni tako. Vsi materiali so bili v zelo slabem stanju. V izredno slabem stanju je bilo vse stavbno pohištvo in ves vgrajeni les, zato ga je bilo potrebno utrditi in konservirati. V zelo slabem stanju so bili tudi vsi notranji ometi. Po vsej verjetnosti je bila hiša v času Plečnikovih posegov zelo vlažna. S sanacijo vlage se je Plečnik ukvarjal na tak način, da je vse zidove premazal z bitumnom, nekatere celo obložil s hidroizolacijo in jih nato ometal, kar pa seveda ni bilo dobro in so vsi ometi propadli. Te omete smo odstranili in jih nadomestili z novimi sanacijskimi ometi.

Pod današnjo prečiščeno arhitekturno podobo Karunove 4 in 6 se podpisuje skupina arhitektov iz biroja Arrea, pod vodstvom vidne slovenske arhitekta **Maruše Zorec**. O njihovem pristopu k prenovam objektov, tudi Plečnikove hiše,

je Luka Skansi na spletni strani biroja zapisal: »Plečnikova hiša, grajska pristava v Ormožu ali Vetrinjski dvorec v Mariboru so projekti, v katerih se spomin na staro arhitekturo reducira na ključna načela, na temeljne ideje, slike, materiale, prostore. Obdržano je tisto, kar je ključno za naš spomin na preteklost, kar nam prostorsko in materialno govori o starem subjektu, kar nam daje vizualno zadovoljstvo: vse to je vključeno v novi projekt, ki je v skladu z današnjimi tehničnimi in funkcionalnimi potrebami, današnjim estetskim kanonom, načinom približevanja in primerjanja z zgodovinsko arhitekturo. Skratka, govorimo o ponovnem strukturiranju zgodovine, ki dobiva svoj novi smisel le v kontaktu, v sožitju z novo intervencijo, skozi selektivni in projektni proces.«

Odgovorni pri glavnem izvajalcu, podjetju Makro 5 gradnje, gradbeni inženir in področni direktor **Klemen Prebevšek**, se prenove spominja kot zahtevnega projekta, saj je bilo treba izredno pazljivo ravnati s kulturno dediščino. Makro 5 gradnje so od septembra 2014 do avgusta 2015 izvajale celovito prenovo starega dela hiše ter nekaj posegov na polkrožnem

prizidku. »Ob polkrožnem prizidku smo na novo izvedli hidro izolacijo, hišo smo z zunanje strani statično sanirali ter zamenjali strojne in elektro instalacije. V starem delu smo omete sprva v celoti odstranili, prav tako tlake in jih nadomestili z novimi, uredili smo odvodnjavanje in kanalizacijski sistem. Zamenjali smo streho in predhodno neizkoriščeno podstreho preuredili v prostore, namenjene muzeju. Stavbno pohištvo v starem delu smo delno obnovili, delno zamenjali. Vsak element in material je bil skrbno izbran v sodelovanju z vsemi udeleženi. Morda kot zanimivost – na levi strani vrta smo v sodelovanju s podjetjem Geotech v globino 100 metrov zavrtali geotermalno vrtino, ki služi za ogrevanje in hlajenje objekta, po principu voda-voda,« razloži Prebevšek.

Časa pred in med obnovo se zaposleni v Plečnikovi hiši še vedno spominjajo z nekaj tesnobe, saj je bila hiša takrat po podrobnem popisu popolnoma izpraznjena. Ostalo je le stavbno pohištvo. Pa vendar so ji po prenovi, kljub bojazni, da jim to morda ne bo uspelo, vrnilo Plečnikovo dušo. Ko se skupina obiskovalcev v družbi Matica iz kuhinje, kjer lahko med drugim občuduje stole, ki jih je zasnoval Plečnik sam - do stolov je namreč gojil posebno strast, povzpne do njegove polkrožne spalnice in delovne sobe, je na mizi odložen njegov klobuk, zavojčki cigaret in skorajda nepreštevno število očal, prav tako kot takrat. Njegov duh se s prenovo zagotovo ni izselil.

Trenutno si je poleg ogleda hiše, stalne razstave in obiska Knjižnice pod krošnjami, mogoče ogledati tudi začasno razstavo ob zasnovi računalniške oblike pisave (font) Plečnik. **ZADNJE PLEČNIKOVO DELO, V CELOTI DOKONČANO V ČASU NJEGOVEGA ŽIVLJENJA, STOJI NA MORJU**

Jože Plečnik je arhitekturno zaznamoval tri mesta: Dunaj, Prago in Ljubljano. V obmorska mesta ni posegal, pa vendar njegovo zadnje v celoti izvedeno delo stoji »na morju«. Vrtni paviljon na Brionih je bil leta 1956 zgrajen za Josipa Broza Tita. Matic Šavli odgovarja na vprašanje, kako je nastal in kakšne so njegove karakteristike?

»Zgodba o paviljonu se je začela januarja leta 1955, ko je imel Plečnik že 83 let. Preko arhitekta Antona Bitenca je Lojze Gostiša, mlad aktivist in umetnosti zgodovinar, dobil sestanek s Plečnikom, da mu predstavi pobudo Zveze borcev Sloveniji, da bi Titu na vrtu Bele vile na

Brionih postavili paviljon. Plečnika je Sredozemlje in zgodovina tega prostora fascinirala praktično celotno življenje in s tem projektom se mu je ponudila priložnost graditi iz kamna na otoku, kjer so že tisočletja arhitekturne zgodovine. Paviljon je zasnoval kot okrogel tempelj – tolos. V zasnovi ga je vodil zgodovinski razvoj arhitekture, saj ima tolos dvojni stebni obod. Medtem ko so v notranjščini stebri izrezljani iz lesa, so zunanji v kamnu – s tem se nakazuje prehod arhitekture iz lesa v kamen. Sam paviljon je izpeljanka te klasične antične oblike, ki jo je Plečnik že v štiridesetih predlagal za Prešernov mavzolej v Vrbi (ta nikoli ni bil realiziran). Zanimivo, Plečnik je tudi dvakrat obiskal Brione, tudi v želji da bi se srečal s Titom. To mu ni uspelo, se je pa zato srečal s Kokijem, Titovim kakadujem. Gostiša, ki je Plečnika spremljal, je ta dogodek tudi fotografiral in zadnje Plečnikove fotografije, ki jih imamo pred smrtjo januarja 1957, so ravno iz Brionov.«

KRIŽANKE – ARHITEKTOV LABODJI SPEV

Predrugačenje in obnova niza objektov nekdanjega križevniškega samostana, ki je na predlog ZVKDS leta 2016 postal kulturni spomenik državnega pomena, je zadnje veliko delo Jožeta Plečnika. »Križanke so v veliki meri simboličen zaključek Plečnikovega snovanja, kot tudi zaključek Vegove ulice – Plečnikove avenije kulture. Projekt, s katerim se je ukvarjal med letoma 1952 in 1956 je praktično zemljevid

arhitekturne zgodovine Ljubljane. V Križanke je Plečnik inkorporiral ostanke porušenih hiš po ljubljanskem potresu 1895, tudi stebre iz Knežjega dvora, kipa Učenosti in Napredka, katera so po potresu odstranili s fasade ljubljanskega vseučilišča. Tudi kamni iz rimske Emone so našli svoje mesto, na rimsko dediščino pa spominja tudi njegova dekoracija fasade v tehniki sgraffito. Ko je bil atrij (vhodno dvorišče) končan, so ugotovili, da ima preslabo akustiko za gledališče. Tako je padla odločitev, da bo atrij služil kot preddverje, na vrtu ob Zoisovi cesti je pa Plečnikov asistent Anton Bitenc po smrti oblikoval sedanjo dvorano na prostem. Bitenc je v lokalu (Plečnikov hram) uredil dodatno sobo v Plečnikovem slogu. Za lestenece pa je tam uporabil model paviljona, ki ga je Plečnik zasnoval za Brione. V Križankah sta tudi portreta obeh, Bitenca in Plečnika,« razloži Matic Šavli iz Plečnikove hiše.

Pred mesecem dni je gradbeno-inženirsko podjetje Makro 5 gradnje pričelo s prenovo avditorija v Križankah. Dotrajano jekleno konstrukcijo s pomično platneno streho, ki jo je leta 2016 uničil sneg, bo nadomestila nova. Arheološka dela so se zaključila, izvaja se demontaža obstoječe jeklene konstrukcije stare strehe in pilotiranje za nove nosilne stebre. »Zasnova nove strehe nad avditorijem Križanke omogoča minimalno število stebrov (4 na vsaki strani). Streha bo imela stalno strešno kritino iz prosojne PVC membrane in bo nameščena na

OBNOVA PLEČNIKOVE HIŠE

2013–2015

Vodja projekta: Jerneja Batič

PLEČNIKOVA HIŠA:

Odgovorna konservatorica: Irena Vesel
Projektiranje: Maruša Zorec, Maša Živec, Matjaž Bolčina
Strokovni sodelavci: Mateja Kavčič, Ana Porok
Glavni izvajalec: Makro 5 gradnje d.o.o.

PLEČNIKOV VRT:

Odgovorna konservatorica: Darja Pergovnik
Projektiranje: Studio AKKA - Ana Kučan, Mojca Kumer
Glavni izvajalec: Makro 5 gradnje d.o.o. v sodelovanju z Arboretumom Volčji Potok.

vitko jekleno konstrukcijo. Ločna zasnova strehe omogoča premostitev relativno velikega razpona in vizualno zmanjša njen volumen. Zaradi mejnega objekta, v katerem domuje srednja šola za oblikovanje in fotografijo, ki je po mnenju Gradbenega inštituta ZRMK v statično izredno slabem stanju, ni bilo mogoče izvesti konstrukcije za premično streho, saj konstrukcije ni bilo mogoče vpeti v omenjeni objekt. Zato so se iskale različne možnosti, da se obstoječi objekt ne obremeni in ponudila se je izbrana rešitev, ki omogoča vitke nosilce in vizualno elegantno konstrukcijo, ki bo prostor celostno zaokrožila. Omogočila pa bo tudi postavitev potrebnih tehnikalijskih za dogodke na konstrukcijo,« pojasnjuje področni direktor pri Makro 5 gradnjah **Mirzet Šabič**.

foto: Matevž Paternoster in Andrej Peunik

Z vami že
10 let

SISTEMI VAROVANJA IN AVTOMATIZACIJA OBJEKTOV

GREMS, Emil Re Gregorič s.p.
Dekani 228 b, Tel. 030 350 212

SBS TIM